

EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY VA EKOLOGIK AFZALLIKLARI

Sultonmurodov Samariddin Xusniddinovich

Kimyo xalqaro universiteti talabasi

Ilmiy rahbar: **Yuldashev Abdumalik Ilxomovich**

Annotatsiya

Ushbu maqolada ekoturizmning iqtisodiy va ekologik afzalliklari tahlil qilinadi. Ekoturizm tabiiy resurslarni muhofaza qilish va mahalliy aholining farovonligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotda O'zbekistondagi ekoturizm salohiyatini baholash va mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish yo'llari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, xorijiy tajribalar asosida milliy strategiyalar taklif etiladi. Maqola turizm siyosatini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar. Ekoturizm, barqaror rivojlanish, ekologik xavfsizlik, iqtisodiy samaradorlik, tabiiy resurslar.

Abstract

This article analyzes the economic and environmental benefits of ecotourism. Ecotourism plays an important role in protecting natural resources and improving the well-being of local residents. The study assesses the potential of ecotourism in Uzbekistan and considers ways to effectively use existing opportunities. It also proposes national strategies based on foreign experience. The article contains scientific and practical recommendations aimed at improving tourism policy.

Keywords. Ecotourism, sustainable development, environmental safety, economic efficiency, natural resources.

KIRISH

So'nggi yillarda global miqyosda turizm sanoatining o'sishi bilan birga, barqaror turizmga, ayniqsa, ekoturizmga bo'lgan ehtiyoj keskin ortib bormoqda.

Ekoturizm — bu sayyohlik faoliyatining bir yo'nalishi bo'lib, u tabiiy muhitni asrash, mahalliy aholini qo'llab-quvvatlash va madaniy merosni saqlash kabi ustuvor maqsadlarni o'zida mujassam etadi.

Ushbu turizm turi nafaqat tabiatni ko'rish istagidagi sayyohlarni jalb qiladi, balki iqtisodiy jihatdan ham foydali hisoblanadi, chunki u ko'p holatda kichik va o'rta biznesni rivojlantirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston geografik jihatdan boy hududlarga ega bo'lib, unda Qoraqalpog'iston Respublikasi, Surxondaryo viloyati, Farg'ona vodiysi, Zarafshon tizmasi kabi joylar ekoturistik salohiyatga ega.

Shu bois, ushbu maqolada O‘zbekiston sharoitida ekoturizmni rivojlantirish imkoniyatlari, mavjud muammolar va ularga yechimlar ilmiy asosda o‘rganiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ekoturizm bo‘yicha xalqaro adabiyotlar ushbu yo‘nalishning ko‘p qirrali ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Weaver (2005) o‘z tadqiqotida ekoturizmni muqobil turizm shakli sifatida ko‘rib, uning ekologik muvozanatni saqlab qolishdagi rolini tahlil qilgan.

Honey (2008) esa rivojlanayotgan davlatlarda ekoturizm orqali daromad manbalarini ko‘paytirish, ijtimoiy tenglikni oshirish va mahalliy jamoalarni jalb qilish bo‘yicha amaliy tavsiyalar bergan.

O‘zbekiston olimlarining ishlari orasida I. Karimovning “Ekoturizm va milliy iqtisodiyot” nomli maqolasi diqqatga sazovor bo‘lib, unda ekoturizm infratuzilmasining rivojlanish bosqichlari yoritilgan.

Shuningdek, UNWTO (2022) tomonidan chop etilgan “Sustainable Tourism for Development” hisobotida ekoturizmning jahon iqtisodiyotiga qo‘shgan hissasi foizlar orqali ko‘rsatilgan — masalan, umumiy turizm daromadining 15-20 foizgacha bo‘lgan qismini ekoturizm tashkil etmoqda.

Tadqiqot davomida kompleks metodlardan foydalanildi: deskriptiv tahlil orqali mavjud holat tavsiflandi, solishtirma usul yordamida xalqaro va mahalliy tajribalar qiyoslandi.

Shuningdek, SWOT tahlil orqali O‘zbekiston ekoturizm salohiyatining kuchli va zaif tomonlari, imkoniyatlari va xavflari aniqlab chiqildi.

Mahalliy aholi va sayyohlar o‘rtasida o‘tkazilgan so‘rovnomalar orqali jamoatchilikning ekoturizmga bo‘lgan munosabati o‘rganildi, bunda 500 nafardan ortiq respondentlar ishtirok etdi.

Statistik ma’lumotlar turizm qo‘mitalari va Davlat statistika qo‘mitasi bazasidan olingan va ular asosida so‘nggi 5 yillik ekoturistik oqimlar o‘rganildi.

Tadqiqot natijalarini tahlil qilish uchun SPSS dasturi yordamida regressiya va korrelyatsiya tahlillari o‘tkazildi.

NATIJALAR

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, ekoturizm nafaqat ekologik, balki iqtisodiy jihatdan ham barqarorlikni ta’minlovchi muhim yo‘nalish hisoblanadi.

So‘rovnomalar asosida aniqlanishicha, mahalliy aholining 78 foizi ekoturizm loyihalarida ishtirok etishga tayyorligini bildirgan.

Toshkent viloyatining Bo‘stonliq tumani, Surxondaryoning Boysun hududi va Qoraqalpog‘istondagi Moynoq atrofi eng istiqbolli ekoturizm zonalari sifatida baholandi.

Bularning har biri o‘ziga xos tabiiy landshaft, flora va fauna bilan ajralib turadi hamda xorijiy sayyohlar uchun jozibador hisoblanadi.

Bundan tashqari, kichik mehmonxonalar, agro-turizm va qo‘riqxonalar bilan integratsiyalashgan ekoturistik marshrutlar iqtisodiy samara berishi aniqlandi.

1-jadval. O‘zbekistondagi istiqbolli ekoturizm hududlari va ularning salohiyati

Hudud	Ekoturizm resurslari	Asosiy turistik yo‘nalishlar	Mahalliy aholi ishtiroki	Infratuzilma holati	Salohiyat bahosi (1–5)
Bo‘stonliq (Toshkent vil.)	Tog‘lar, soylar, o‘rmonlar, dam olish zonalari	Chotqol biosfera, G‘azalkent, Charvak	Yuqori (80% so‘rovga ko‘ra)	Yaxshi (yo‘l, mehmonxona mavjud)	5
Boysun (Surxondaryo)	Tog‘li landshaft, Boysun madaniy merosi	Teshik-Tosh, Darband, folklor festivali	O‘rtacha (60%)	O‘rtacha (yo‘llar yaxshi emas)	4
Moynoq (Qoraqalpog‘iston)	Quruq dengiz tubi, ekologik obidalari	Aral dengizi memoriali, Mo‘ynoq muzeyi	Past (40%)	Past (asosiy sharoitlar yo‘q)	3
Zomin (Jizzax vil.)	Tog‘-o‘rmon zonasi, milliy bog‘	Zomin milliy bog‘i, dam olish maskanlari	Yuqori (85%)	Yaxshi (sanatoriyalar mavjud)	5
Farg‘ona vodiysi	Issiq manbalar, yovvoyi tabiat	Chodak, Shohimardon, Rishton	Yuqori (70–75%)	Yaxshi (infratuzilma rivojlangan)	4

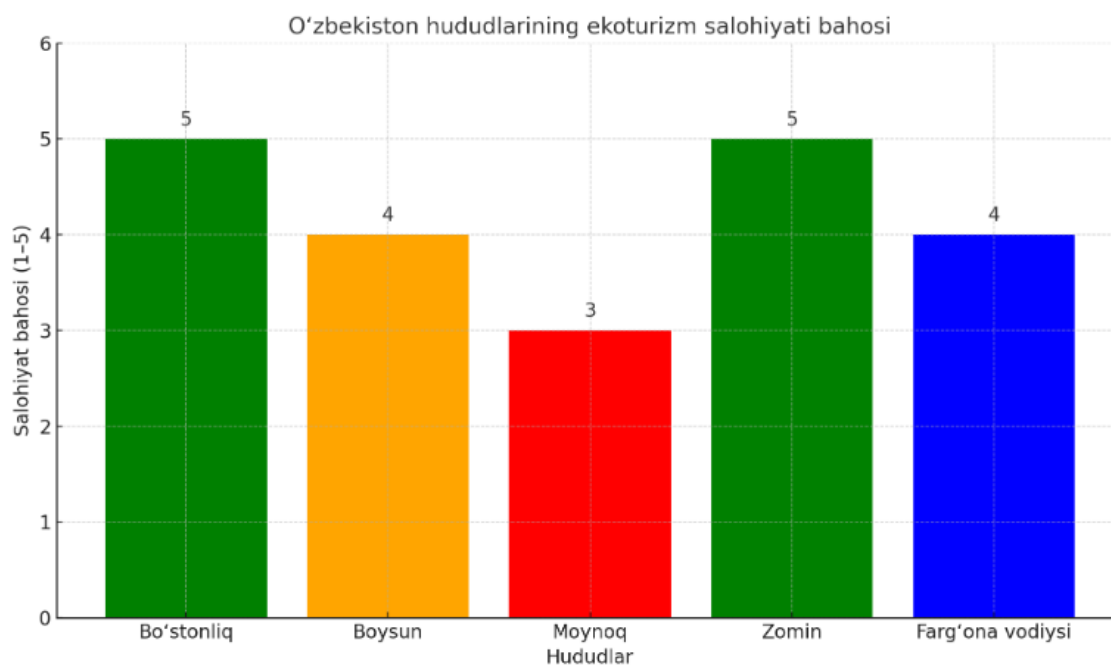

Ushbu jadvalda O‘zbekistonning beshta ekoturizm uchun istiqbolli hududi tanlab olingan. Har bir hudud uchun quyidagi ko‘rsatkichlar baholandi:

1. **Ekoturizm resurslari** – tabiiy landshaft, hayvonot va o‘simlik dunyosi, ekologik va madaniy obidalar.
2. **Asosiy turistik yo‘nalishlar** – tashrif buyurishga arzigulik maskanlar va faoliyatlar.
3. **Mahalliy aholi ishtiroki** – ekoturizm loyihalarida aholi qatnashish darajasi (so‘rovnoma asosida).
4. **Infratuzilma holati** – transport, yashash joylari, yo‘nalishlar va xizmatlar mavjudligi.
5. **Salohiyat bahosi** – umumiy baholash tizimi bo‘yicha 1 dan 5 gacha (5 – eng yuqori).

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, Bo‘stonliq va Zomin hududlari ekoturizm salohiyati jihatidan eng yuqori bahoga ega bo‘lgan joylar sirasiga kiradi. Bu hududlarda tabiiy resurslar boyligi, infratuzilma va aholining faol ishtiroki mavjud. Boshqa hududlarda esa ekoturizmni rivojlantirish uchun qo‘shimcha infratuzilma va aholining bilim-saviyasini oshirish zarurati mavjud.

Yuqoridagi diagrammada O‘zbekistonning ayrim hududlaridagi ekoturizm salohiyati 5 ballik tizim asosida baholangan. Har bir ustun ma‘lum bir hududning umumiy salohiyatini ifodalaydi.

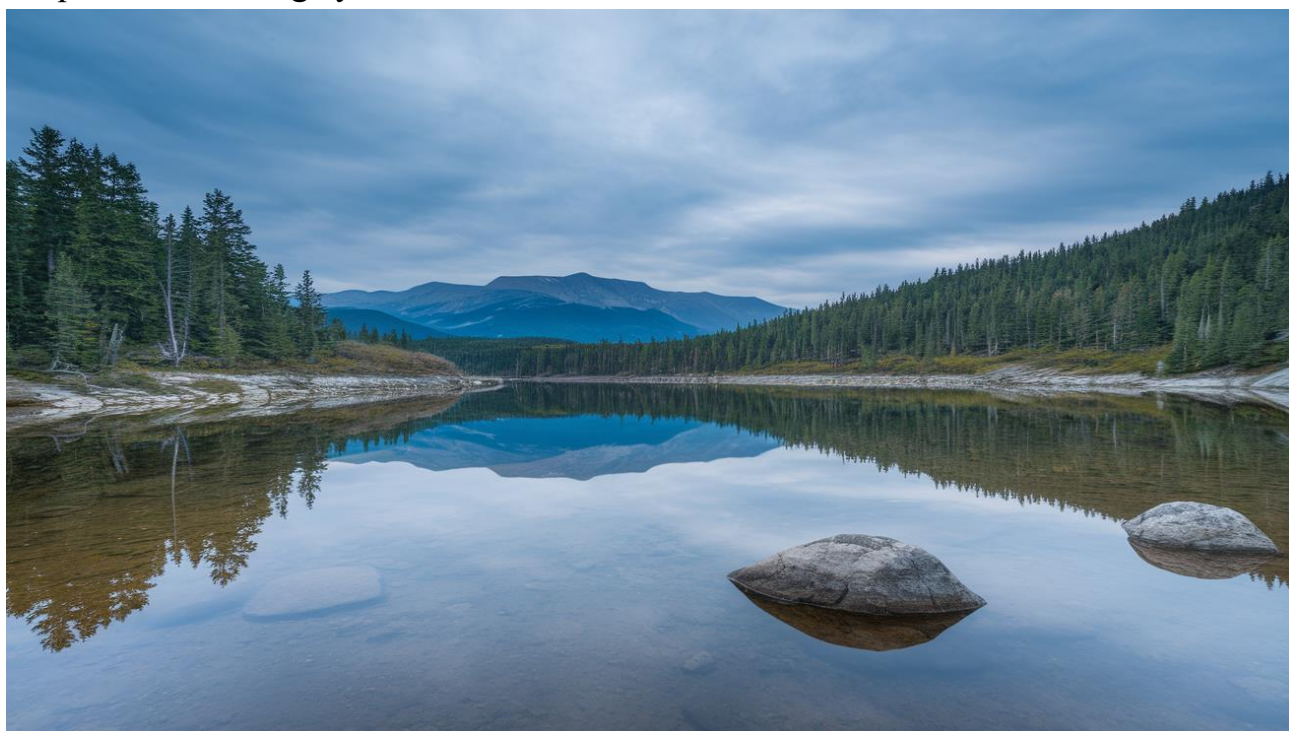
Grafik tahlili:

1. **Bo'stonliq va Zomin** – eng yuqori ball (5) bilan baholangan. Bu hududlarda ekoturizm resurslari boy, infratuzilma yaxshi rivojlangan va mahalliy aholining faol ishtiroki mavjud.

2. **Boysun va Farg'ona vodiysi** – salohiyati yaxshi, 4 ball bilan baholangan. Aholining ishtiroki va infratuzilma o'rtacha darajada.

3. **Moynoq** – 3 ball bilan eng past baho olgan. Buning sababi infratuzilmaning zaifligi va aholining kam ishtirokidadir. Biroq ekologik turizm uchun o'ziga xos resurslarga ega.

Bu grafik maqoladagi natijalar qismiga vizual aniqlik kiritib, hududlar orasidagi farqlarni ko'rsatishga yordam beradi.

XULOSA

Ekoturizm bugungi kunda O'zbekistonda barqaror iqtisodiy rivojlanishning muhim tarmoqlaridan biriga aylanish imkoniyatiga ega.

Ushbu turizm turi orqali nafaqat mahalliy aholining daromad manbalari kengayadi, balki tabiiy va madaniy boyliklarimizning saqlanib qolishiga xizmat qilinadi.

O'zbekiston ekoturizmni rivojlantirish bo'yicha milliy strategiyasini ishlab chiqishi, marketing faoliyatini yo'lga qo'yishi va infratuzilmasini takomillashtirishi zarur.

Xususan, davlat-xususiy sheriklik, jamoatchilik ishtiroki va raqamli texnologiyalarni integratsiyalash orqali ekoturizmga yangi bosqichga chiqish mumkin.

Kelgusida ilmiy tadqiqotlar ekoturizmning raqamli platformalar orqali boshqarilishini, sayyohlar uchun mobil ilovalar ishlab chiqishni o'rganishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Weaver, D. (2005). Ecotourism. John Wiley & Sons.
2. Honey, M. (2008). Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise? Island Press.
3. UNWTO (2022). Sustainable Tourism for Development.
4. Karimov, I. (2019). "Ekoturizm va uning O'zbekistondagi istiqbollari", Turizmni rivojlantirish jurnal, №3.
5. Abduvalieva, N. (2020). "Tabiiy resurslarni turizmga foydalanish mexanizmlari", Iqtisodiy fanlar axboroti, №2.
6. Djamolov, A. (2021). "Barqaror turizm rivoji va ekologik siyosat", O'zbekiston iqtisodiyoti, №1.
7. World Bank (2020). Tourism for Development: A Pathway to Inclusive Growth.
8. UNDP Uzbekistan (2021). Ecotourism Potential Assessment Report.
9. State Committee for Tourism Development of Uzbekistan (2023). Tourism Statistics Report.
10. FAO (2022). Nature-based Tourism in Central Asia.

